

KANYA A KANT
O UNA MIKA DE KONYA NO FA MAL... O NO.

(Algunes claus per entendre l'ètica kantiana. O seran alguns claus?)

I. CIÈNCIA I POLÍTICA

A partir del segle XVII a Europa es va anar imposant una visió del món que intentarà subsituir la visió del món medieval, segons la qual el món és un organisme viu interrelacionat. Per exemple, si un rei governa injustament el "cel" castiga amb pestes i catàstrofes metereològiques aquell regne. La visió medieval del món és també la visió del pagès en comunió amb la natura: entre l'acció humana i els esdeveniments naturals hi ha lligams estrets ("màgics").

Aquesta nova visió del món s'anomena MECANICISME. La imatge més sovintejada per expressar-la és el rellotge: un conjunt de peces trabades que es comuniquen per contacte mitjançant un engranatge que un cop s'ha empès (donat corda) actua automàticament i ininterrompuda. Amb aquest model Déu seria el creador del món (rellotge) que un cop el posa en marxa, l'insufla el moviment (dóna corda), i ja no en té cap necessitat de la seva intervenció (la providència divina). El món funciona obeïnt una sèrie de lleis necessàries (recuperació del necessitarisme grec).

El mecanicisme era una visió que donava marge perquè els investigadors poguessin estudiar la naturalesa amb criteris propis i no continuar atrapats pels dogmes de la teologia i l'església cristiana que condemnava qualsevol intent de reflexió lliure que s'apartés de les Sagrades Escripures. Per tant, el mecanicisme representa un pas decisiu per a la llibertat de pensament sense caure en el seguidisme papanata. Ara bé, amb aquest nou model o nova manera d'entendre el món havia de plantejar-se un tema cabdal: Si el món està regit per unes normes o lleis immodificables, nosaltres els humans, que posseïm un cos físic, material, també som una mena de robots amb un comportament preestablert?

- Home, tampoc et passis! –vindria a dir Descartes- Mira, l'ésser humà és una Res Cogitans (cosa pensant) i per aquesta condició nosaltres som lliures, tenim voluntat per triar, encara que també tinguem cos (Res Extensa) que, certament obeeix les lleis de la naturalesa –determinísticament.

D'aquesta manera Descartes podia "saltar-se" les repressàlies de la jerarquia religiosa –la inquisició-, però com aquell qui no vol va introduir la sospita de que l'assumpte ja no estava tan clar. Va ser Sir Thomas Hobbes qui va aplicar amb més coherència aquesta nova visió del món –Mecanicisme- en l'àmbit de les relacions humanes amb la seva obra "Leviatán"; va condicionar moltíssim el pensament polític i social posterior.

Segons Hobbes –seguint el rastre dels sofistes i atomistes grecs-, l'ésser humà és una mena d'àtom compostat per dos aspectes:

- Un, l'instintiu pel qual l'individu és un ésser possessiu, ambiciós, àvid de poder, agressiu, que tendeix a expandir el seu poder (Individualisme possessiu).
- L'altre, el calculador. Aquest aspecte fa que ell mateix se n'adoni que si els altres àtoms o individus fan el mateix que ell, la situació desembocarà en un "campi qui pugui", una "lucha sin cuartel", sense treva, de tots contra tots (Homo homini lupus), "l'home és un llop per l'altre home, com el "Silencio de los Corderos" i Hannibal Lester; com la sacada d'una partida de billar americà. Així, doncs, hi ha un perill més que evident de ser destruït o, si més no, saquejat pels altres. És aquesta mateixa raó calculadora la que fa que els individus, aïlladament, arribin a la mateixa conclusió.

És per això que "es troben" o acorden nomenar un individu o òrgan col·lectiu (Leviatán) al qual es sotmetran sense replicar: "Tot sigui per la pasta i per salvar la vida"... però a canvi de renunciar a la llibertat, ja sigui en l'àmbit privat (confessió religiosa, costums privades) o en el comportament públic.... "almenys conservariem la vida i les propietats aconseguides fins ara..." Aquest model polític s'anomenà Absolutisme o dictadura útil. El rerafons del discurs ens pot semblar pervers: la llibertat i la igualtat porten a la violència i a la guerra. Conclusió: necessitem una autoritat forta, un "puny de ferro", perquè sinó nosaltres mateixos ens "apunyalariem" els uns als altres.

Com ja sospitareu, Thomas Hobbes no era massa "progre" que diguem. Ell era preceptor de nobles i "assessor" de reis a Anglaterra quan a aquest país va tenir lloc una guerra civil entre els partidaris del poder del rei (absolut) i el parlament. El gran mèrit de Hobbes va ser que, com a mínim, va trencar el discurs segons el qual el poder del rei derivava de Déu, doctrina avalada per la jerarquia eclesiàstica perquè d'aquesta manera el poder religiós podia intervenir en les decisions dels governants de forma indirecta ("FRANCO: Caudillo por la gracia de Dios" –inscripció en les monedes de curs legal a Espanya fins ben entrada la dècada dels 70).

II. RELIGIÓ I POLÍTICA.

Durant la primera meitat del segle XVII va succeir a Lisboa una catàstrofe natural que repercutirà en una polèmica de dimensions teològiques molt importants. Lisboa va patir un terratrèmol que va provocar un incendi, devastant gairebé tota la ciutat. L'impacte d'aquest episodi entre alguns intel·lectuals de l'època va ser fort: "Com pot Déu permetre que mori tanta gent?" Efectivament, ara no es tractava d'una guerra entre homes sinó una calamitat aliena als humans. Aquest episodi, doncs, va fer que la jerarquia religiosa posés a prova el seu discurs

consolador davant la mort, que és, d'altra banda, la matèria primera de tota religió que vulgui ser popular. El problema no era, ni molt menys, nou, però la resposta després de molt segles de cristianisme no va ser satisfactòria.

Els il·lustrats francesos, de la mà de Voltaire, van posar encara més en dubte la bondat de la participació divina en el món. “La història –venia a dir Voltaire- ha estat un continu de matances entre homes”. Aquesta línia de pensament tan corrossiva anava acompanyada per tot un seguit de sentiments força extesos dins la burgesia francesa, anticlerical, que veia en l'Església un suport valuossíssim dels privilegis del poder absolut i de l'aristocràcia.

Leibniz, alemany ell, filòsof, matemàtic i diplomàtic (massa tics: ja ho he vist!) va considerar-se en l'obligació de salvar la doctrina cristiana de la participació divina en el món. Davant la pregunta de com Déu pot permetre el mal, Leibniz contestava que Déu triava la millor d'entre totes les opcions possibles; que la ment humana -molt limitada ella- no podia entendre la gran partida d'escacs que estava lliurant Déu al “setè cel” i que obtindria fruits a llarg termini. En definitiva, que no podíem entendre els plans de Déu i que –Vaja- que confiessim en ell.

Voltaire va ridiculitzar aquest tipus d'argumentació amb la seva obra “Candide”, la història d'un individu “gafat” que ha d'aguantar les paraules de consol d'un capellà imbuït del discurs de Leibniz.

Fora ja de comentaris sarcàstics, el problema era de gran calibre. El “negoci” de l'esperança no pot fer-se esperar (ara cal aplaudir l'acudit). Si el poder polític o religiós no sap donar resposta a això, més val que plegui perquè té els dies comptats...

... I va venir Rousseau, un jove pagesot ginebrí, fill d'artesà rellotger (A Suïssa no sabien fer altra cosa a banda de guardar bitllets), rodamón i expert en “braguetasos” i la va “liar”... a França.

A Europa ja feia temps que arribaven cròniques de com vivien els indígenes d'altres continents (“descubiertos” - ep! en el doble sentit de la paraula-) i d'algunes illes paradisiàques: anaven nus, eren bons i feliços (sense menjar perdiços)... “Y nosotros con estos pelos... donant-nos garrotades... .. Ay Hobbes! Ay Hobbes! A la guerra a treballar...!”. O sigui que l'espècie humana no era tan egoista ni agressiva per naturalesa com deia el buenaso de Sir Thomas.... Si en aquests llocs “Incivilitzats” hi havia pau, no existien les guerres, eren feliços, vivien del que trobaven –per bé que no amb comoditats-..., llavors què? “Pues entonces aquí hay alguien que se ha tirao de la moto”... Algú ens ha enredat!

Amb aquestes cròniques de Viatges escrites o aquelles que explicaven els mariners d'ultramar quan arribaven a port, Rousseau va confegir –també amb les seves dèries

calvinistes- una teoria de la història que portarà molta cua, fins Marx (Ja sabeu: Mad Marx) i la teoria comunista de la història. En primer lloc trobem ressonàncies estoïques: l'èsser humà es bó (sociable) per naturalesa (Teoria del "Bon sauvage" –bon salvatge-). Durant la "prehistòria" els individus vivien escampats pels boscos, no hi havia guerres, , etc.. però... però.... però: havien de fer front a les inclemències del clima, a la duresa de la naturalesa (A vegades és esquerpa i li costa "entregar-se") per assolir menjar, abric, etc... Com vivien aïllats (i havien vist un programa de TVE en blanc i negre que es deia "La unión hace la fuerza" presentat per un locutor d'Arenys de Mar, Mario Beut) van decidir associar-se i així organitzar-se per tal d'obtenir alguna comoditat: "Tu Pep, tu ets un coco per l'organització de la caçera; tu Vangaal, tu vasmaal per aquí, vés a espantar els ossos de la "peña" que tu ets un monstre per aquestes coses; tu Ronaldo: a tu se't dona bé això de disparar fletxes, per què no et poses al davant? and so on..."

De manera que la unitat d'acció que es va iniciar per fer front a la cruïlla de la natura va esdevenir en una estructura consolidada on alguns aspectes i "llocs" o "funcions" quedaren privilegiats per damunt dels altres...: el guerrer va voler convertir en vitalici el seu càrrec i transmetre al seu fill aquell lloc preeminent. En una paraula, la divisió del treball va convertir-se en divisió en classes... i els de la classe superior van voler perpetuar-se.

Aquest és el model d'història segons Rousseau, el que ha pervertit l'home bondados salvatge impregnat d'un legítim instint de supervivència ("amour de soi") fins convertir-lo en un ésser egoista i individualista farcit d'un "amour propre", orgull i supèrbia mirant sempre d'imposar-se als altres. És clar que també aquest itinerari ha portat aparellat el progrés, riquesa, car l'especialització ha permès l'eficàcia en determinades tasques i la invenció de maquinària, estris per dominar la natura (les arts¹, les ciències, com diu Rousseau). Per tant, aquestes, la "civilització" en general, són les culpables d'aquesta primacia de la comoditat, de l'individualisme, de la prepotència...

Aquest seria l'itinerari que ha seguit la història, segons Rousseau: treball en comú → especialització segons la capacitat de cadascú → divisió del treball permanent → divisió en classes (superiors i inferiors) → apropiació per part de les classes superiors dels béns comuns ... En definitiva, la desigualtat ha anorreat i suprimit la llibertat.

Amb aquest discurs sobre les arts i les ciències va guanyar uns quants calerons a Dijon² (en un Premi Planeta d'aquella època) i es va animar i en va fer un altre sobre la desigualtat... En fi que amb la seva línia argumental trobem en Rousseau un canvi de rumb pel que fa al plantejament al problema del mal: ja no es Déu el responsable del mal en el món (guerres, enfontaments, etc...) sinó que han estat els humans i les seves formes d'organitzar-se els que han provocat l'enfrontament entre congèneres. És a dir, la figura de déu quedava

¹ En aquella època amb el terme "ARTS" s'entenia el que avui anomenem "tecnología", "eines"... No es pot confondre amb el que avui s'entén per ARTS: literatura, música, pintura, cinema...

² Ara famosa a França per la sedva mostassa.

eximida de la responsabilitat i s'assenyalava que la història és un territori que ateny només als individus... i també la solució al problema no cal buscar-la en Déu, sinó en l'acció humana...

En definitiva, es pot redreçar la història amb un cop de timó; és possible que els humans arribin a desprendre'ns d'aquest individualisme possessiu i aquest afany de poder si recuperem aquelles restes de pietat natural que encara conservem, malgrat la "civilització" que ha pervertit la nostra manera de ser originària... El rumb de la història es va torçar, d'acord, però... El rumb de la història també pot ser rectificat... Encara som a temps... però no val a badar!

- Què fer, doncs? Com actuar?
- Doncs fer cas a la nostra bondat primitiva, la veu de la qual encara sentim... dèbilment... i desprendre'ns progressivament d'aquestes adherències egoistes provocades per la divisió del treball, les comoditats i la propietat privada.

En aquesta línia argumental hi ha implícits la majoria d'arguments del pensament d'esquerra: és possible modelar la naturalesa humana des del bon govern, amb una bona educació ("L'Emili"³ –no pas el Aragón⁴ de Tele5-) i amb disciplina en seguir els preceptes de la veu de la naturalesa: austeritat, igualtat de riqueses, censura d'idees que puguin despertar els instints insolidaris... En una paraula, amb una moralitat pública força estricta (La Ginebra calvinista⁵ davant las "amistades peligrosas" de Versailles⁶ de sexo, drogas y rock'n roll)... perquè l'individualisme en els costums sempre acaba per trencar la cohesió social i fomentar posicions de privilegi d'uns quants.

L'obra de Rousseau influirà en gran part dels dirigents revolucionaris jacobins de la França de 1789 (Liberté, Egalité, Fraternité) i adaptaran part de la terminologia roussoniana per al vocabulari polític de l'època: la Volonté Générale. Dirigents, com ara Robespierre, invocaran la voluntat general per governar. La voluntat general és la veu del poble, l'autèntica. La interpretació d'aquest terme ha fet córrer rius de tinta al llarg de la història perquè ha estat presa i manosejada de mil maneres.

Segons Rousseau, la voluntat general no és –como diríem ara- la voluntat de la majoria, sinó allò que objectivament interessa a la majoria. Seria la idea del Bé de Plató que només pot ser copsada pel savi-filòsof i és per això que ha de ser ell qui ha de governar.... Seria allò que ens marca les restes de pietat natural malgrat les tones d'egoisme sedimentades en el nostre ésser al llarg de la història... En fi, la "volonté générale" és allò que convé fer per tal de redreçar la història en un sentit adequat per tal d'assolir la fraternité... I si cal,"la letra con

³ "L'Emili", de Rousseau, és considerada una obra pionera de la pedagogia moderna.

⁴ Emilio Aragón ara és un dels "jefassos" de La Sexta.

⁵ El calvinisme és un corrent protestant força rigorista, purità i auster.

⁶ La cort del rei era a Versailles: luxe, conspiracions, corrupcions, ostentació de la riquesa....

sangre entra... “... I si és necessari el poble caldrà ser obligat a seguir els criteris d'aquesta voluntat general, la interpretació correcta de la qual, corre a càrrec dels dirigents jacobins.

- Pot derivar la voluntat general en una mena d'absolutisme?
- És clar que sí... malgrat que la seva finalitat sigui lloable: llibertat, igualtat, fraternitat.

..... **No se vayan. Volvemos después de la publicidad....**

(...)

ARA, ANEM A ALEMANYA

Alguns intel·lectuals alemanys vivien amb admiració el que estava succeint a França. A Alemanya, l'Antic Règim (Monarquia + Aristocràcia, etc...) estava ben assentat; no existia una burgesia que posés en perill el seu poder. Aquests intel·lectuals somiaven que arribés el dia en què un exèrcit alliberador francès portés la llibertat. Mentrestant s'havien d'accontentar en expressar els seus anhels en discursos o bé publicacions universitàries atès que els intel·lectuals eren professors universitaris (no hi havia aquell ambient dels cercles francesos laics on es discutia i s'intercanviaven opinions –els famosos salons d'algunes madames-. Això explica que les obres dels intel·lectuals alemanys sigui tan “totxo” i tan voluminosa, doncs d'aquesta manera matxucaven els estudiants). Aquests profes universitaris eren funcionaris al servei de l'estat governat per un rei “progre” que mirava de copiar alguns trets de les altres potències europees per tal de modernitzar el seu país, però sense deixar el control del poder (Despotisme il·lustrat)

Els intel·lectuals, com ara Kant, com no podien confiar en una classe burgesa, a Alemanya –inexistent-, perquè fos la impulsora del canvi social i polític, havien de dipositar les seves expectatives en les bones intencions aperturistes d'un rei tot donant-li “consells” per tal que aquest s'obrís als corrents de la història més progressista... tot dient-li “por lo bajini” que era millor obrir la porta poc a poc però sense pauses que no pas arribar a una situació on pogués donar-se un esclat revolucionari amb la consegüent defenestració del rei (Ja havia passat a Anglaterra al segle XVII i a la veïna França s'estava coent).

A Alemanya hi havia un aspecte que calia aprofitar –a més a més de l'acció benèfica d'un rei liberal-: la religió. És per això que els il·lustrats alemanys no són anticlericals com a França. L'origen del protestantisme (austeritat, moralitat, retorn a l'església primitiva) feia que la seva trajectòria no el fes tan descaradament partidari dels aristòcrates privilegiats. Una corrent del protestantisme tindrà especial importància en les idees il·lustrades: el pietisme, corrent que

es distingeix del calvinisme pel seu tarannà tolerant. El pietisme predomina a Königsberg⁷ i el professa Kant.

Immanuel Kant és un professor de ciències naturals a la Universitat de Königsberg i admirador dels revolucionaris francesos. Però un home del seu caràcter moderat i liberal (pietisme) no acaba de veure clar que la fraternitat, l'amor entre els humans, s'hagi d'inculcar per la força tot i que... n'era ben conscient que si l'espècie humana era la dominant respecte als altres mamífers era perquè es va haver d'esforçar i erguir-se (és a dir l'esforç i el sacrifici que comporta deixar d'anar a quatre grapes i enlairar-se... I ho pensava Kant, que era geperut (no pas el de Nôtre Dame)

Kant és un dels científics destacats de la seva època i un gran intel·lectual simpatitzant dels revolucionaris francesos que intenta fer front a les crítiques d'altres intel·lectuals conservadors que alerten del perill de l'incendi (procés revolucionari) que s'està produint al país del costat (França: reforma agrària, execució del rei, etc...)... Intenta ser propagandista de les idees d'aquells però tot afegint que creu que és possible la llibertat sense violència, sense depolar el rei i sense coacció repressora.

Ingenuïtat? Benintencionat? Com vestir aquest projecte que compta amb adversaris tan poderosos?... I una qüestió molt important: és possible que aquest canvi tingui lloc a Alemanya on les classes dirigents són uns pagesos incults, nobles terratinents que no miren pas al futur i estan més pendents del seu melic ¿ ... Hi ha condicions objectives perquè neixi un moviment "revolucionari" sense trencar la vaixel·la de porcellana? ("Porcelanosa, por supuesto, -Isabel Preysler -)

Per respondre en part a aquestes preguntes escriu la "Crítica de la Raó Pura" (Anàlisi del funcionament de la ment quan NOMÉS PENSA) on intenta aclarir si aquests anhels que tenen els humans oprimits per un futur millor, sigui individual o col·lectiu aquí en la terra o en el cel (creença en la immortalitat de l'ànima) són raonables o són fruit d'un "calentón mental afterhours" per combatre passatgerament la depressió. La resposta de Kant vindria a ser la següent:

- Aquests ideals no tenen un nivell de credibilitat com les certeses de les ciències matemàtiques o de la naturalesa (Física) però els éssers humans tenim una disposició natural al desig (la metafísica), i aquest desig, aquest tenir projectes és el que sovint guia la nostra conducta malgrat no tinguem respostes certes. Aquests imaginaris els anomena Idees de la Raó, quan aquesta pensa que pot assolir les claus del coneixement del món, quan pensa que la nostra ànima és immortal o bé quan pensa que existeix un Déu que governa el món, hi posa ordre i dóna a cadascú el que es mereix.

⁷ Actualment Kaliningrad, al mar Bàltic. Forma part de Lituània. De Lituània en sabem poc. Probablement que un jugador de bàsquet lituà, Arvydas Sabonis va jugar al Real Madrid i va guanyar les

Quan ens trobem immersos en aquests “calentons mentals” i creiem que això és cert incorrem en contradiccions. Per exemple, ha tingut el món un origen en l’espai o en el temps? El món és finit? Existeix l’atzar en la naturalesa o bé aquesta ja està determinada i el futur dels esdeveniments està fixat com qualsevol artefacte mecànic com ara un rellotge ¿ Existeix Déu?

En fi, per a Kant tant es pot defensar una afirmació (Tesi) com la seva contrària (antítesi) perquè no tenim dades a la mà per poguer desmentir-les o confirmar-les. A aquests tipus d’argumentacions les anomena Antinòmies. En el camp polític, i dins l’àmbit de la història de la humanitat, la Tercera Antinòmia és en la que Kant es centrarà a partir d’ara: ¿SOMLLIURES O NO? ¿O ESTEM DETERMINATS?

En la naturalesa existeix l’atzar o no? I en la història de la humanitat, hi ha espai per a la llibertat o estem condemnats a perseverar en la confrontació dels individualismes (Hobbes)? Podem esperar una fraternitat universal sense haver d’emprar la coacció i la repressió?

És evident que els fenòmens naturals es comporten segons unes lleis que la ciència intenta descobrir (Admiració per les conquestes de Newton). És a dir, la naturalesa actua de forma inexorable, DETERMINISTA. No podem, per tant, modificar el seu comportament (La Res Extensa de Descartes que pot ser calculada matemàticament perquè actua de forma regular, determinísticament: no es pot modificar. Necessitarisme grec).

Però... i el curs de la història? (Problema del mal) Hi ha lleis de la història? Se’n diu història a l’àmbit on intervenen els humans, les seves relacions d’intercanvi, les seves realitzacions, les seves confrontacions, les seves relacions de poder... la seva voluntat, o sigui, la capacitat de dissenyar el seu futur segons projectes elaborats per la ment humana.

- Però nosaltres, en tant que éssers físics també estem sotmesos a les lleis físiques: de la gravetat, de l’acció i reacció... O no ? (Aquí el Buenafuente no pinta res)
- És ben cert!
- I no estem, llavors, obeïnt lleis inexorables de la naturalesa quan intentem una farra sorpresa d’un company, muntar una manifestació antiglobalització, organitzar uns Jocs Olímpics... o fer la revolució, el canvi d’estructures de poder (significa desplaçar “coses físiques”)?

Aquesta seria la disjuntiva que Kant planteja successivament en les obres “polítiques”, en una reflexió al llarg del temps: la llibertat, d’una banda; la necessitat –l’obligació-, d’una altra.

En el camp de la història es podria traduir de la següent manera: Estem condemnats a que existeixin les desigualtats, etc?. O bé es pot “redreçar” el rumb de la història com deia Rousseau. I una segona part, aquest redreçament, ¿es pot fer de bon grat (llibertat), que surti del mateix individu o bé aquest ha de ser coaccionat (obligat)?

El discurs kantianista anirà orientat a persuadir-nos de que cal un redreçament (voluntat general, de Rousseau), però aquest pot ser assumit pels individus de bon grat (El deure:

l·ligues del 1993 i 1994. Després, of course, se’n va anar a la NBA...

l'imperatiu categòric) sempre i quan tingui l'esperança de ser premiat d'alguna manera, de que el seu treball que ha iniciat cap el camí de l'alliberament sigui acomplert per generacions posteriors, "Immortalitat de l'ànima", i de que els seus esforços sovint dolorosos, siguin reconeguts per algú que té el coneixement absolut del que està passant al món: Déu. És a dir, actuar "com si..." ; actuem com si la nostra ànima fos immortal i actuem com si existís un Déu que fa justícia a aquells que s'esforcen en fer el bé col·lectiu →(Postulats de la Raó Pràctica-supòsits dels que parteix l'ésser humà quan actua-)

D'aquesta manera, ens trobem que el sentiment religiós, d'esperança, no és emprat de forma consoladora com ho havia estat fins ara: també conformista amb el poder establert ("Resigna't davant les injustícies perquè en una altra vida Déu t'acollirà", "El meu regne no és d'aquest món"...) que tants beneficis havia donat als poderosos, sinó que l'esperança és un element necessari per estimular la rebel·lió davant les injustícies i en situacions tan adverses: "Si tu no ho veus sí que ho veuran els teus néts...", deien els homes i dones antifranquistes quan lluitaven per la democràcia davant una dictadura que semblava inacabable.

- I això per què?

Kant està persuadit que si els éssers humans hem nascut amb aquesta disposició natural per "somniar truites" (llibertat, fraternitat, igualtat) no ha estat de forma casual car Déu no crea res sense una intenció (El teleologisme –finalisme- aristotèlic s'expressa així en Kant). Si Déu ens ha dotat de fe, d'esperança... és perquè no defallim en l'esforç de la lluita diària, en aquest treball de formiga..., perquè arribarà el moment de la Reconciliació Final (poteriorment: L'himne a l'Alegria de la Novena Simfonia de Beethoven)

Farem el que cal fer (volonté générale de Rousseau, el deure, l'imperatiu categòric), no pas perquè ens ho mani ningú, sinó perquè creiem i n'estem convençuts de que és el millor... no per a mi només, sinó per a tothom (l'espècie), perquè jo formo part d'un tot indestruïble, la humanitat. Així s'entén la famosa afirmació de Kant: "el deure –lliurement assumit i acceptat- és la màxima expressió de la llibertat"

Per tant, malgrat els contratemps: guerres, enfrontaments, odis, etc... la nostra constitució mental-pràctica és feta d'una manera que sempre ens fa veure el costat positiu de les coses ("No hi ha mal que por bien no venga" (Leibniz) i és per això que Déu no ens deixarà desamparats davant episodis desalentadors perquè ell "escriu recte amb els rengles torçats"

Kant recull les dues grans línies del pensament social i polític: hi ha en l'ésser humà un element de simpatia vers els altres. D'una banda, aquesta "inclinació a sociabilitzar-se" és justament la que la tradició invoca des d'Aristòtil, i que Rousseau havia convertit en impuls bàsic de l'home originari. D'altra banda, té un impuls a afirmar-se enfront els altres. És una tendència a individualitzar-se, a escindir-se de la col·lectivitat trencant les tendències gregàries (Hobbes). La humanitat es configura precisament en la cruïlla de tots dos. Es tracta, doncs,

d'una "sociabilitat insociable". És a dir, no hi ha pas una exaltació dels egoismes, hostilitats o guerres com a coses bones en si mateixes, sinó el mer reconeixement fàctic que hi són i que la providència (intervenció divina) pot reconduir-les vers un fi bo.

... Però... això ens ha de fer adormir-nos si pensem que Déu de totes formes, fem el que fem (és a dir, si actuem com "calaveres" pijos que creuen que al final de mes arribarà el xec de papá) ens llençarà un cable?

En absolut, cal anar construint institucions que assentin les conquestes en el camí de la llibertat, com fan els alpinistes quan claven els mosquetons tot escalant els cims... i és per això que les institucions de l'Estat han de servir (El dret).

- I això significa que cal democratitzar l'Estat defenestrant reis com a França?

Aquesta és la peculiaritat kantiana: comparteix gran part dels ideals revolucionaris però avorreix apartar-se de la legalitat vigent a Alemanya (encara que sigui anacrònica). Per a Kant la tasca del filòsof ha de ser pedagògica, ha de ser la d'"assessorar", aconsellar al príncep-rei per tal que vagi delegant poders, donant llibertat a la societat per tal que aquesta sigui cada vegada més "autònoma" i es regeixi pel deure lliurement assumit que no pas per la coacció.

- I si el rei diu "tararí que te vi" i no fa cas?
- Sempre se li pot dir que és millor això (la llibertat del poble) que no pas que el seu cap rodoli davant la guillotina, com a Anglaterra al segle XVII i a França al segle XVIII (obra "Què és Il·lustració").

En suma, Déu intervé en el món (providència divina), però aquests plans (necessitat) només poden ser acomplerts amb l'autoria de la voluntat humana (llibertat). Déu no ens vol submissos sinó lliures i autònoms, que decidim per nosaltres mateixos (no pas heterònoms). És a dir, l'home està conformat per una mena d'autoconflictitat que l'impulsa constantment més enllà del que és, de tal manera que no s'accontenta fins a assolir (a l'infinit) allò que ha de ser (i potser no veurà mai realitzat fàcticament).

Mataró, 25 gener 1998.

Revisat i esmenat el 8 de març 2011